

БЕЗПЕРЕРВНА ОСВІТА: ПРИНЦИПИ ВПРОВАДЖЕННЯ

У статті здійснено аналіз основних принципів безперервної освіти, зафіксованих міжнародними домовленостями у галузі освіти у європейському просторі.

Ключові слова: людина, освіта, безперервність навчання, культура, суспільство, професія.

Україна стоїть перед викликом запровадження і підтримки освітніх процесів за принципом “навчання впродовж усього життя”. Потреба в безперервному поповненні й відновленні професійних знань, їхньої актуалізації на продуктивному етапі людського життя зумовлена темпами науково-технічного прогресу, переходом до інформаційного етапу розвитку суспільства, широким застосуванням інноваційних технологій. Сьогодні відбувається розширення і диверсифікація освітніх послуг. Послуги безперервного навчання (БН) мають доповнити базову шкільну і вищу освіту. Це продемонстровано появою таких нетрадиційних освітніх закладів, як “університети без стін”, “школи гнучкого навчання”, центри дистанційної освіти.

Останнім часом питання безперервної професійної освіти дуже жваво обговорюють на сторінках фахових видань. Безперервна освіта, її сутність, історія становлення, політика і практика реалізації, організаційно-правові та соціально-економічні аспекти були об'єктом дослідження відомих освітян минулого, зокрема Г. Беккера, Д. Белла, П. Друкера, Е. Форє, Е. Тоффлера, і залишаються предметом зацікавлення та дискусій науковців сучасності: Б. Ананьєва, Ф. Кумбса, О. Степанової, Л. Антошкіної, В. Андрущенко, О. Чикурова, Р. Патори, Л. Семів та інших. Серед українських науковців значний внесок у дослідження безперервної освіти зробили А. Амбросов, Л. Антошкіна, С. Бандур, Й. Вовканич, В. Гаєць, О. Грішнова, Н. Голікова, М. Данько, Я. Дуткевич, Б. Данилишин, Л. Семів, М. Степко, Т. Смовженко, А. Криклій, А. Колот, В. Куценко, А. Чухно, Л. Янковська та інші вчені.

Сьогодні принципи безперервної освіти знаходять відображення в державних документах і законах практично усіх країн. Для України такими документами є Стратегія економічного та соціального розвитку України (2004-2015 роки), регіональні стратегії розвитку на період до 2015 року, щорічні Послання Президента України, програми діяльності кабінету Міністрів України з часу проголошення державної

незалежності, Національна доктрина розвитку освіти, низка законів про освіту, накази Міністерства освіти і науки України.

Проблематику безперервної освіти можна умовно розділити на дві основні сфери. Перша пов'язана з побудовою її системи як частини соціальної практики (соціально-освітній аспект безперервної освіти), друга – із процесом засвоєння людиною нового життєвого, соціального, професійного досвіду. Саме тому в другій половині 90-х років ХХ століття у сфері освіти дорослих було проголошено про поєднання принципу безперервності освіти із принципом навчання протягом життя і формуванням суспільства знань. Тим самим було зроблено спробу закріпити у суспільній свідомості розуміння взаємної відповідальності суспільства, держави й особистості за розвиток освітніх процесів.

Мета статті – визначити принципи впровадження безперервної освіти.

Серед функцій безперервної освіти виокремлюють такі: розвивальна (задоволення духовних запитів особистості, потреб творчого зростання); компенсувальна (заповнення пробілів у базовій освіті); адаптивна (оперативна підготовка й перепідготовка в умовах мінливої виробничої й соціальної ситуації); інтегрувальна до незнайомого культурного контексту; функція ресоціалізації (повторної соціалізації).

У змісті безперервної освіти прийнято розрізняти три основні значущі компоненти, пов'язані з навчанням дорослого населення: навчання грамотності в широкому сенсі, включаючи комп'ютерну, функціональну, соціальну та інші види грамотності; професійне навчання, що містить професійну підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації (*job qualification*); загальнокультурну додаткову освіту, не пов'язану із трудовою діяльністю (*life qualification*) [1].

Експертами ЮНЕСКО були сформульовані основні принципи безперервної освіти. Принцип всезагального характеру безперервної освіти означає наступність між різними рівнями освіти, між різними напрямками формування особистості; інтеграцію всіх освітніх впливів (навчальні заклади, соціальне оточення, виробництво, засоби інформації, заклади культури); взаємозв'язок загальної і професійної освіти, який доповнюється підготовкою на виробництві, відкритістю та гнучкістю освіти. Принцип доступності до будь-яких видів і типів освіти на основі індивідуальних здібностей та нахилів, а не тільки отриманих свідоцтв та дипломів. Принцип вільного вибору продовження навчання – можливість користування освітніми

послугами після перерви в навчанні в будь-якому віці, вільний вибір засобів, методів та форм навчання (денна, вечірня, заочна, самоосвіта). У Меморандумі неперервної освіти Європейського Союзу як висновку Європейського саміту (березень 2000 р.) відзначено, що Європа вже вступила в “епоху знань”, яка потребує зміни традиційних моделей освіти, переходу до неперервної освіти – навчання впродовж життя (lifelong learning) [2].

Ключові принципи безперервної освіти окреслені також у Меморандумі безперервної освіти [3]. Ці принципи мають стати основоположними для визначення механізмів реалізації безперервної освіти: нові базові знання та навички для всіх (такі, наприклад, як комп’ютерна грамотність, іноземні мови, технологічна культура, підприємницькі та соціальні навички); збільшення інвестицій у людський капітал; інноваційні методи викладання та підготовки фахівців; впровадження нових підходів до системи оцінки освіти; розвиток наставництва та консультування; наближення освіти (наблизити освітні можливості до власного помешкання через функціонування мережі навчальних та консультативних пунктів, використання інформаційних технологій).

За відомим дослідником Р. Даве, у рамках програми розвитку теоретичних основ безперервної освіти Інституту освіти ЮНЕСКО до базових принципів безперервної освіти також належать охоплення освітою всього життя людини; залучення у систему освіти крім навчальних закладів і центрів попередньої підготовки формальних, неформальних і позаінституціональних форм освіти; горизонтальна та вертикальна інтеграція між окремими етапами освіти; універсальність та демократичність освіти; пов’язування загальної та професійної освіти; індивідуалізація навчання; гнучкість і різноманітність змісту, засобів і методик, часу і місця навчання та інше.

На сьогодні існують наступні три основні форми освіти:

– *формальна* освіта – початкова, загальна середня освіта, середня професійна освіта, вища освіта, освіта після закінчення ВНЗ (аспірантура й докторантура), підвищення кваліфікації й перепідготовка фахівців і керівників з вищою і середньою професійною освітою в інститутах, на факультетах і курсах підвищення кваліфікації й професійної перепідготовки;

– *неформальна* освіта – професійно спрямовані й загальнокультурні курси навчання в центрах освіти дорослих, у лекторіях товариства “Знання”, по телебаченню, на різних курсах інтенсивного навчання;

– *інформальна* освіта є загальним терміном для освіти за межами стандартного освітнього середовища – індивідуальна пізнавальна діяльність, що супроводжує повсякденне життя, реалізується за рахунок власної активності індивідів в оточуючому культурно-освітньому середовищі; спілкування, читання, відвідування культурних заходів, подорожі, засоби масової інформації тощо. При цьому людина перетворює освітні потенціали суспільства в дієві фактори свого розвитку.

За цілями, які ставлять й реалізують у системі безперервної освіти, її умовно можна поділити на три складові: 1) додаткова професійна освіта – сприяє формуванню професійної основи кадрового потенціалу сучасної високотехнологічної економіки. Споживачами послуг цієї частини системи неперервної освіти є соціально адаптована частина населення, яке отримує освіту послідовно на всіх її рівнях; 2) друга частина системи освіти протягом життя забезпечує різноманітним групам населення можливість адаптуватися до мінливих умов життя. Ця підсистема передбачає освіту, спрямовану на адаптацію й реабілітацію соціальних і професійних груп, не здатних самостійно пристосуватися до швидкозмінного соціального середовища. Крім того, до цієї підсистеми залучаються громадяни, що не мають у силу різних причин доступу до формальної системи професійної освіти, що створює для них загрозу десоціалізації; 3) третя складова системи освіти дорослих забезпечує задоволення різноманітних індивідуальних освітніх потреб громадян, наприклад мовну підготовку, отримання психологічних, культурологічних та інших знань, комунікативних навичок, спеціальних умінь тощо.

До формалізованих структур додаткової професійної освіти долучаються різні неформальні структури (тренінгові групи, підготовка й перепідготовка на підприємствах і т.п.), які іноді діють на базі формалізованих структур, а нерідко утворюються неформально, як правило, на короткий термін. Також до цієї системи залучена відкрита освіта у різних її формах і дистанційне навчання.

Ефективним засобом розвитку системи безперервної освіти є створення корпоративних університетів, що забезпечують чергування одержання фундаментальних знань із практичною діяльністю. Розвиток безперервної освіти дозволяє створювати умови для формування гнучких освітніх траєкторій і вирівнювання доступу до якісної освіти на всіх рівнях освітньої системи, забезпечує набір освітніх послуг, що відповідають динамічному розвитку потреб особистості, суспільства, економіки [4].

У цих умовах необхідний новий погляд на роль і значення неперервної освіти, яка відповідає сучасним освітнім потребам. Неформальна освіта, хоча й може плануватися “згори”, але реально виникає й здійснюється тільки як відповідь на конкретний освітній запит “знизу”. При цьому активність учнів підтримується “зсередини” за рахунок реалізації їхніх актуальних інтересів і потреб.

На одній з останніх зустрічей (28-29 квітня 2009 року) міністрів освіти країн-учасниць Болонського процесу у Львовенському комюніке визначено одним із важливих освітніх завдань для країн – розширення доступу до вищої освіти через розвиток безперервної освіти [5]. Аналізуючи необхідні засоби реалізації цього завдання, зауважимо, що у Львовенському комюніке виписано такі шляхи, як навчання із частковою зайнятістю або створення можливостей навчання на роботі, наголошено на визнанні освітніх досягнень, здобутті навичок, формування компетенцій однаково через усі доступні форми навчання: формальне, неформальне або спонтанне. Наступним кроком буде оприлюднення дослідження власної національної освітньо-кваліфікаційної структури у співвідношенні з Європейською рамкою кваліфікацій навчання впродовж життя, EQF [6].

Для реалізації Концепції безперервної освіти створено Хартію Європейських університетів [7], в декларації якої зазначено, що Уряди (країн, які приєдналися до Хартії) зобов'язуються:

- визнати внесок університетів у безперервну освіту як благо для окремих осіб та усього суспільства. Обов'язком урядів є простежити за тим, що внесок університетів у розвиток безперервної освіти гідно оцінюється, що ця діяльність не розглядається як другорядна і додаткова відносно до ролі університетів. Відповідати швидко зростаючим вимогам суспільства щодо безперервної освіти, а також довгостроковим потребам ринку праці – вияв важливих культурних змін, що потребує значного фінансового інвестування;

- сприяти соціальній рівності та інтеграційному освітньому середовищу. Уряди докладатимуть усіх зусиль для того, щоб досягнення у сфері безперервної освіти були оцінені окремими особами, державними та приватними роботодавцями та іншими учасниками цього процесу. Важливо, щоб культура безперервної освіти розглядалася як загальносуспільна мета. Необхідно надавати необхідну інформацію громадянам, щоб відкрити для них доступ до можливостей безперервної освіти. У свою чергу європейські університети потребують підтримки у тому, щоб надати такі можливості усім, хто потенційно може ними скористатися у слушний момент у будь-який період свого життя;

– інтегрувати завдання безперервної освіти у діяльність установ та державних органів оцінки якості освіти. Сьогодні більшість країн підготували основу для забезпечення якості вищої освіти, що значно впливає на характер запропонованих освітніх послуг. Отже, необхідно приділяти увагу питанням безперервної освіти у контексті забезпечення якості, щоб безперервна освіта визнавалася на рівні державного пріоритету;

– підтримувати розвиток відповідних послуг з професійної орієнтації та консультаційних послуг. Важливо, щоб соціальні послуги з вибору професійної орієнтації та допомоги у працевлаштуванні були запропоновані усім, хто навчається, щоб останні змогли успішно обрати свій шлях серед гнучких пропозицій університетів. Ці послуги набувають особливого значення для тих, хто може не отримати вищої освіти і не має достатньої підтримки з боку сім'ї, друзів чи колег. Уряди зобов'язані гарантувати високу якість цих послуг не залежно від того, чи вони надаються самими вищими навчальними закладами, чи поза ними. Разом з тим уряди повинні забезпечити відповідність послуг з вибору професійної орієнтації та консультаційних послуг перспективам безперервної освіти, щоб таким чином надавати довгострокову підтримку громадянам на всіх рівнях освіти. Ця підтримка повинна задовольняти потреби студентів будь-якого віку, будь-якого соціального та культурного світогляду;

– визнавати навчальні досягнення. Уряди беруть на себе відповідальність за підтримку та заохочення навчальних закладів у процесі визнання будь-яких форм освітніх здобутків. Це завдання може бути полегшене завдяки всебічній оцінці навчальних досягнень сертифікаційними органами, а також можливостям, які мають університети завдяки відповідним засобам заохочення;

– усувати юридичні перешкоди, що заважають певній кількості потенційних студентів повертатися до вищих навчальних закладів. Уряди повинні протистояти системним перешкодам, які не сприяють прагненню багатьох потенційних студентів скористатися можливостями безперервної освіти. Це означає роботу у таких напрямках, як права на соціальних захист, короткотермінове працевлаштування, брак фінансової підтримки безперервної освіти, а також втрата внесків до пенсійного фонду за час навчання;

– гарантувати автономність університетів та заохочувати діяльність у сфері безперервної освіти. Уряди візьмуть на себе зобов'язання гарантувати університетам достатню автономність у вирішенні завдань, поставлених безперервною освітою, а також у визначенні власних умов доступу до освіти. Уряди також

забезпечуватимуть необхідні засоби заохочення, щоб сприяти визнанню значущості цієї важливої діяльності. Якщо такий рівень автономності у поєднанні із засобами заохочення не буде забезпечено, то значний прогрес у розвитку можливостей безперервної освіти буде неможливий;

– сприяти партнерству місцевих громад, роботодавців та установ на регіональному рівні. Переваги якісної безперервної освіти відчуватимуться у першу чергу на рівні регіонів Європи. Отже, йдеться про важливе завдання для агенцій регіонального розвитку, місцевих роботодавців та організацій трудящих (профспілок). Регіональна співпраця з вищими навчальними закладами та соціальними партнерами повинна бути зміцнена, оскільки вона є важливим для успішного планування та реалізації послуг безперервної освіти;

– інформувати громадян та заохочувати їх користуватися можливостями безперервної освіти, яку пропонують університети. Сприяти тому, щоб громадяни були поінформовані та обізнані з різноманітними можливостями безперервної освіти, що пропонують університети, є ключовим аспектом реалізації стратегії безперервної освіти на державному рівні, аспектом, який вимагає особливої відповідальності урядів;

– слугувати моделлю реалізації безперервної освіти.

Реалізація цих принципів в українському суспільстві знаходиться в початковому стані. Останнє потребує мобілізації матеріальних та інтелектуальних ресурсів для того, щоб іти в ногу з часом, забезпечити адекватні відповіді вітчизняної освіти на виклики глобалізації та інформаційної революції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Освіта протягом життя: світовий досвід і українська практика. Аналітична записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/March2010/07.htm>.
2. *Любчук О.* Нормативно-правове забезпечення державного управління неперервною освітою в Україні /Ольга Любчук. Режим доступу до ресурсу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Dums/2009-02/Lyubchuk.pdf.
3. Меморандум безперервної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу :www.bolognaberlin2003.de/pdf/MemorandumEng.pdf.
4. Формування єдиного відкритого освітньо-наукового простору України: оптимальне використання засобів забезпечення випереджального розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу

- до ресурсу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Science_educational-e2f67.pdf.
5. Львовенське комюніке Болонського процесу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.eurashe.eu/.../Leuven_Louvain-la-Neuve_Communicu9_April_2009.pdf.
  6. *Корчагіна Л.М.* Дискретний та безперервний підходи щодо професійної підготовки державних службовців [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Unzap/2009_3/unz31Korchagin.pdf.
  7. Хартія Європейських університетів з питань безперервної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pon.org.ua/international/65-khartija-yevropejskikh-universitetiv-z-pitan.html>.

Семенюк Н. В. Непрерывное образование: принципы внедрения.

В статье осуществлен анализ основных принципов непрерывного образования, зафиксированных международными договоренностями в области образования в европейском пространстве.

Ключевые слова: человек, образование, непрерывность обучения, культура, общество, профессия.

Semeniuk N. V. Continuing education: principles for implementation.

Analyzed the basic principles of lifelong learning, fixed by international agreements in the area of education in the European region.

Keywords: people, education, continuing education, culture, society, profession.

Гончаров В. І.

ІНФОРМАТИЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ОСВІТИ

Підготовка нового вчителя розглянута з огляду на інформатизацію управління розвитком освіти. Визначено характерні риси освітньої системи України. Розкрито проблеми реалізації та пріоритетні напрями державної політики у сфері інформатизації освіти в Україні.

Ключові слова: освіта, інформатизація, управління, інформаційний освітній простір.

Ключовими технологіями ХХІ століття у всьому світі визнані інформаційні та комунікаційні технології на основі систем